

Matematika IV – 8. přednáška

Pravděpodobnost – opakování a zobecnění pojmů

Michal Bulant

Masarykova univerzita
Fakulta informatiky

13. 4. 2011

Obsah přednášky

- 1 Pravděpodobnost nebo statistika?
- 2 Pravděpodobnost
- 3 Náhodné veličiny

Doporučené zdroje

- Martin Panák, Jan Slovák, **Drsná matematika**, e-text.
- Karel Zvára, Josef Štěpán, **Pravděpodobnost a matematická statistika**, Matfyzpress, 4. vydání, 2006, 230 stran, ISBN 80-867-3271-1.
- Marie Budíková, Štěpán Mikoláš, Pavel Osecký, **Teorie pravděpodobnosti a matematická statistika (sbírka příkladů)**, Masarykova univerzita, 3. vydání, 2004, 117 stran, ISBN 80-210-3313-4.
- Marie Budíková, Štěpán Mikoláš, Pavel Osecký, **Popisná statistika**, Masarykova univerzita, 3. vydání, 2002, 48 stran, ISBN 80-210-1831-3.
- Marie Budíková, Tomáš Lerch, Štěpán Mikoláš, **Základní statistické metody**, Masarykova univerzita, 2005, 170 stran, ISBN 80-210-3886-1.

Plán přednášky

- 1 Pravděpodobnost nebo statistika?
- 2 Pravděpodobnost
- 3 Náhodné veličiny

Motto:

42,35 procenta všech statistik je nesmyslných.

Statistika v širším slova smyslu je jakékoliv zpracování číselných dat o nějakém souboru objektů a jejich více či méně přehledná prezentace.

Podstatou **matematické statistiky** je pro daná data zjišťovat, jaké vlastnosti mají objekty, které jsou daty popisovány. Zpravidla jde o sběr dat o části souboru objektů, jejich následnou analýzu a konečně o vyslovení důsledků pozorování pro celý soubor.

Podstatou **matematické statistiky** je pro daná data zjišťovat, jaké vlastnosti mají objekty, které jsou daty popisovány. Zpravidla jde o sběr dat o části souboru objektů, jejich následnou analýzu a konečně o vyslovení důsledků pozorování pro celý soubor. Výsledkem práce matematického statistika je sdělení o velkém souboru objektů na základě studia malé (zpravidla náhodně vybrané) části z nich, **společně s kvalitativním odhadem věrohodnosti výsledného sdělení.**

Podstatou **matematické statistiky** je pro daná data zjišťovat, jaké vlastnosti mají objekty, které jsou daty popisovány. Zpravidla jde o sběr dat o části souboru objektů, jejich následnou analýzu a konečně o vyslovení důsledků pozorování pro celý soubor.

Výsledkem práce matematického statistika je sdělení o velkém souboru objektů na základě studia malé (zpravidla náhodně vybrané) části z nich, **společně s kvalitativním odhadem věrohodnosti výsledného sdělení.**

Teorie pravděpodobnosti studuje modely popisující chování abstraktních souborů (pravděpodobnost jevů z jevového pole), statistika studuje skutečné náhodné výběry z nějakého základního souboru a zdůvodňuje výběr teoretického pravděpodobnostního modelu, resp. kvalitativní informace o jeho parametrech.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- 1 průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,

a mnoho dalších údajů.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- 1 průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,
- 2 průměrnou známku u zkoušky z tohoto (2,92) a z jiných pevně vybraných předmětů (IB000 – 2,95; IB102 – 2,89) ,

a mnoho dalších údajů.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- 1 průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,
- 2 průměrnou známku u zkoušky z tohoto (2,92) a z jiných pevně vybraných předmětů (IB000 – 2,95; IB102 – 2,89) ,
- 3 nejčastější známku (resp. úspěšnou známku) z tohoto předmětu (F – 92 krát, E – 91 krát), nejméně častou známku (B – 15 krát),

a mnoho dalších údajů.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- 1 průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,
- 2 průměrnou známku u zkoušky z tohoto (2,92) a z jiných pevně vybraných předmětů (IB000 – 2,95; IB102 – 2,89),
- 3 nejčastější známku (resp. úspěšnou známku) z tohoto předmětu (F – 92 krát, E – 91 krát), nejméně častou známku (B – 15 krát),
- 4 průměrný počet bodů dosažených na jednotlivých termínech zkoušky (1. – 16,8; 2. – 8,9; 3. – 8,1; příklad, za nějž bylo uděleno nejvíce (nejméně) procent možných bodů – min. kostra (1B, 82,5%), resp. rekurence (2A, 3,6%)

a mnoho dalších údajů.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- 1 průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,
- 2 průměrnou známku u zkoušky z tohoto (2,92) a z jiných pevně vybraných předmětů (IB000 – 2,95; IB102 – 2,89) ,
- 3 nejčastější známku (resp. úspěšnou známku) z tohoto předmětu (F – 92 krát, E – 91 krát), nejméně častou známku (B – 15 krát),
- 4 průměrný počet bodů dosažených na jednotlivých termínech zkoušky (1. – 16,8; 2. – 8,9; 3. – 8,1; příklad, za nějž bylo uděleno nejvíce (nejméně) procent možných bodů – min. kostra (1B, 82,5%), resp. rekurence (2A, 3,6%)
- 5 počet pracovních hodin týdně odpracovaných mimo fakultu,

a mnoho dalších údajů.

Příklad

Za soubor objektů vezměme všechny studenty přednášky Matematika III (podzim 2007), jako číselný údaj můžeme uvažovat

- ① průměrné bodové hodnocení studenta u zkoušky,
- ② průměrnou známku u zkoušky z tohoto (2,92) a z jiných pevně vybraných předmětů (IB000 – 2,95; IB102 – 2,89) ,
- ③ nejčastější známku (resp. úspěšnou známku) z tohoto předmětu (F – 92 krát, E – 91 krát), nejméně častou známku (B – 15 krát),
- ④ průměrný počet bodů dosažených na jednotlivých termínech zkoušky (1. – 16,8; 2. – 8,9; 3. – 8,1; příklad, za nějž bylo uděleno nejvíce (nejméně) procent možných bodů – min. kostra (1B, 82,5%), resp. rekurence (2A, 3,6%)
- ⑤ počet pracovních hodin týdně odpracovaných mimo fakultu,
- ⑥ číselná data vypovídající o historii dřívějšího studia

a mnoho dalších údajů.

Zastavme se u prvního údaje. Samotný aritmetický průměr bodů nám mnoho neřekne nejen o kvalitě přednášky a o kvalitě přednášejícího, ale ani o samotném hodnocení. Zajímá nás také hodnota, která bude „uprostřed souboru“, tj. počet bodů, pro které je stejně studentů pod ní a nad ní.

Obdobně první a poslední čtvrtina, desetina apod. Všem takovým údajům říkáme **statistiky** posuzované veličiny. V uvedených příkladech se jim říká **medián**, **kvartil**, **decil** apod.

Zastavme se u prvního údaje. Samotný aritmetický průměr bodů nám mnoho neřekne nejen o kvalitě přednášky a o kvalitě přednášejícího, ale ani o samotném hodnocení. Zajímá nás také hodnota, která bude „uprostřed souboru“, tj. počet bodů, pro které je stejně studentů pod ní a nad ní.

Obdobně první a poslední čtvrtina, desetina apod. Všem takovým údajům říkáme **statistiky** posuzované veličiny. V uvedených příkladech se jim říká **medián**, **kvartil**, **decil** apod.

Z obecné zkušenosti nebo jako výsledek úvah mimo matematiku víme, že rozumné hodnocení by mělo mít tzv. **normální rozdělení** (odpovídá tzv. *Gaussově křivce*). Tento pojem patří do teorie pravděpodobnosti a k jeho zavedení budeme potřebovat poměrně dost matematiky.

Zastavme se u prvního údaje. Samotný aritmetický průměr bodů nám mnoho neřekne nejen o kvalitě přednášky a o kvalitě přednášejícího, ale ani o samotném hodnocení. Zajímá nás také hodnota, která bude „uprostřed souboru“, tj. počet bodů, pro které je stejně studentů pod ní a nad ní.

Obdobně první a poslední čtvrtina, desetina apod. Všem takovým údajům říkáme **statistiky** posuzované veličiny. V uvedených příkladech se jim říká **medián**, **kvartil**, **decil** apod.

Z obecné zkušenosti nebo jako výsledek úvah mimo matematiku víme, že rozumné hodnocení by mělo mít tzv. **normální rozdělení** (odpovídá tzv. *Gaussově křivce*). Tento pojem patří do teorie pravděpodobnosti a k jeho zavedení budeme potřebovat poměrně dost matematiky.

Porovnáním výsledku třeba i docela malého náhodného výběru studentů s teoretickým modelem můžeme zjistit odhad parametrů takového rozdělení a činit závěry, zda je hodnocení „rozumné“. Zároveň lze popsat věrohodnost našich závěrů.

Daleko zajímavější vývody ovšem můžeme činit, když porovnáním statistik pro různé veličiny budeme moci dovozovat informace o souvislostech. Pokud např. neexistuje žádná doložitelná souvislost mezi historií předchozího studia a výsledky v dané přednášce, je jedním z možných vysvětlení vývod, že je přednáška (nebo její hodnocení) prostě špatná.

Daleko zajímavější vývody ovšem můžeme činit, když porovnáním statistik pro různé veličiny budeme moci dovozovat informace o souvislostech. Pokud např. neexistuje žádná doložitelná souvislost mezi historií předchozího studia a výsledky v dané přednášce, je jedním z možných vysvětlení vývod, že je přednáška (nebo její hodnocení) prostě špatná.

Závěr úvodních úvah:

- V matematice pracujeme s abstraktním matematickým popisem pravděpodobnosti.
- Vývody pro konkrétní soubory dat, pro které je zvolený model relevantní, dává matematická statistika.
- To, zda je takový popis adekvátní pro konkrétní výběr dat, je také možné podpořit nebo zavrhnout pomocí metod matematické statistiky.

Plán přednášky

- 1 Pravděpodobnost nebo statistika?
- 2 Pravděpodobnost**
- 3 Náhodné veličiny

Připomeneme (a trochu zobecníme) pojmy a výsledky z prvního semestru.

Definice (Náhodné jevy)

Budeme pracovat s neprázdnou pevně zvolenou množinou Ω všech možných výsledků, kterou nazýváme **základní prostor**.

Připomeneme (a trochu zobecníme) pojmy a výsledky z prvního semestru.

Definice (Náhodné jevy)

Budeme pracovat s neprázdnou pevně zvolenou množinou Ω všech možných výsledků, kterou nazýváme **základní prostor**. Prvky $\omega \in \Omega$ představují jednotlivé **možné výsledky**.

Připomeneme (a trochu zobecníme) pojmy a výsledky z prvního semestru.

Definice (Náhodné jevy)

Budeme pracovat s neprázdnou pevně zvolenou množinou Ω všech možných výsledků, kterou nazýváme **základní prostor**.

Prvky $\omega \in \Omega$ představují jednotlivé **možné výsledky**.

Systém podmnožin $\mathcal{A}$ základního prostoru se nazývá **jevové pole** a jeho prvky se nazývají **jevy**, jestliže

- $\Omega \in \mathcal{A}$, tj. základní prostor, je jevem,
- je-li $A, B \in \mathcal{A}$, pak $A \setminus B \in \mathcal{A}$, tj. pro každé dva jevy je jevem i jejich množinový rozdíl,
- je-li $A_i \in \mathcal{A}$, $i \in I$ nejvýše spočetný systém jevů, pak také jejich sjednocení je jevem, tj. $\cup_{i \in I} A_i \in \mathcal{A}$.

Důsledek

- *Komplement $A^c = \Omega \setminus A$ jevu A je jevem, který nazýváme opačný jev k jevu A .*

Důsledek

- Komplement $A^c = \Omega \setminus A$ jevu A je jevem, který nazýváme opačný jev k jevu A .
- Průnik dvou jevů opět jevem, protože pro každé dvě podmnožiny $A, B \subset \Omega$ platí

$$A \setminus (\Omega \setminus B) = A \cap B.$$

Takový systém množin $\mathcal{A}$ se pak nazývá σ -algebra.

Důsledek

- Komplement $A^c = \Omega \setminus A$ jevu A je jevem, který nazýváme opačný jev k jevu A .
- Průnik dvou jevů opět jevem, protože pro každé dvě podmnožiny $A, B \subset \Omega$ platí

$$A \setminus (\Omega \setminus B) = A \cap B.$$

Takový systém množin $\mathcal{A}$ se pak nazývá σ -algebra.

Jevové pole je tedy systém podmnožin základního prostoru uzavřený na konečné průniky, spočetná sjednocení a množinové rozdíly. Jednotlivé množiny $A \in \mathcal{A}$ nazýváme **náhodné jevy** (vzhledem k $\mathcal{A}$).

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,
- jednoprvkové podmnožiny $\{\omega\} \in \Omega$ se nazývají **elementární jevy**,

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,
- jednoprvkové podmnožiny $\{\omega\} \in \Omega$ se nazývají **elementární jevy**,
- **společné nastoupení jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcap_{i \in I} A_i$,
nastoupení alespoň jednoho z jevů $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcup_{i \in I} A_i$,

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,
- jednoprvkové podmnožiny $\{\omega\} \in \Omega$ se nazývají **elementární jevy**,
- **společné nastoupení jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcap_{i \in I} A_i$,
nastoupení alespoň jednoho z jevů $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcup_{i \in I} A_i$,
- $A, B \in \mathcal{A}$ jsou **neslučitelné jevy**, je-li $A \cap B = \emptyset$,

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,
- jednoprvkové podmnožiny $\{\omega\} \in \Omega$ se nazývají **elementární jevy**,
- **společné nastoupení jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcap_{i \in I} A_i$, **nastoupení alespoň jednoho z jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcup_{i \in I} A_i$,
- $A, B \in \mathcal{A}$ jsou **neslučitelné jevy**, je-li $A \cap B = \emptyset$,
- jev A má za **důsledek** jev B , když $A \subset B$,

Terminologie připomíná souvislosti s popisem skutečných jevů a jejich statistickým popisem:

- celý základní prostor Ω se nazývá **jistý jev**, prázdná podmnožina $\emptyset \in \mathcal{A}$ se nazývá **nemožný jev**,
- jednoprvkové podmnožiny $\{\omega\} \in \Omega$ se nazývají **elementární jevy**,
- **společné nastoupení jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcap_{i \in I} A_i$, **nastoupení alespoň jednoho z jevů** $A_i, i \in I$, odpovídá jevu $\bigcup_{i \in I} A_i$,
- $A, B \in \mathcal{A}$ jsou **neslučitelné jevy**, je-li $A \cap B = \emptyset$,
- jev A má za **důsledek** jev B , když $A \subset B$,
- je-li $A \in \mathcal{A}$, pak se jev $B = \Omega \setminus A$ nazývá **opačný jev k jevu** A , píšeme $B = A^c$.

Definice (Kolmogorovova definice pravděpodobnosti)

Pravděpodobnostní prostor je jevové pole $\mathcal{A}$ podmnožin (konečného) základního prostoru Ω , na kterém je definována funkce $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$ s následujícími vlastnosti:

- je nezáporná, tj. $P(A) \geq 0$ pro všechny jevy A ,
- je aditivní, tj. $P(\cup_{i \in I} A_i) = \sum_{i \in I} P(A_i)$, pro každý nejvýše spočetný systém po dvou neslučitelných jevů,
- pravděpodobnost jistého jevu je 1.

Funkci P nazýváme **pravděpodobností** na jevovém poli $(\Omega, \mathcal{A})$.

Definice (Kolmogorovova definice pravděpodobnosti)

Pravděpodobnostní prostor je jevové pole $\mathcal{A}$ podmnožin (konečného) základního prostoru Ω , na kterém je definována funkce $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$ s následujícími vlastnosti:

- je nezáporná, tj. $P(A) \geq 0$ pro všechny jevy A ,
- je aditivní, tj. $P(\cup_{i \in I} A_i) = \sum_{i \in I} P(A_i)$, pro každý nejvýše spočetný systém po dvou neslučitelných jevů,
- pravděpodobnost jistého jevu je 1.

Funkci P nazýváme **pravděpodobností** na jevovém poli $(\Omega, \mathcal{A})$.

Důsledek

Pro všechny jevy $A, B \in \mathcal{A}$ platí

- $P(\emptyset) = 0$, $0 \leq P(A) \leq 1$,

Definice (Kolmogorovova definice pravděpodobnosti)

Pravděpodobnostní prostor je jevové pole $\mathcal{A}$ podmnožin (konečného) základního prostoru Ω , na kterém je definována funkce $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$ s následujícími vlastnosti:

- je nezáporná, tj. $P(A) \geq 0$ pro všechny jevy A ,
- je aditivní, tj. $P(\cup_{i \in I} A_i) = \sum_{i \in I} P(A_i)$, pro každý nejvýše spočetný systém po dvou neslučitelných jevů,
- pravděpodobnost jistého jevu je 1.

Funkci P nazýváme **pravděpodobností** na jevovém poli $(\Omega, \mathcal{A})$.

Důsledek

Pro všechny jevy $A, B \in \mathcal{A}$ platí

- $P(\emptyset) = 0$, $0 \leq P(A) \leq 1$,
- $P(A^c) = 1 - P(A)$,

Definice (Kolmogorovova definice pravděpodobnosti)

Pravděpodobnostní prostor je jevové pole $\mathcal{A}$ podmnožin (konečného) základního prostoru Ω , na kterém je definována funkce $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$ s následujícími vlastnosti:

- je nezáporná, tj. $P(A) \geq 0$ pro všechny jevy A ,
- je aditivní, tj. $P(\cup_{i \in I} A_i) = \sum_{i \in I} P(A_i)$, pro každý nejvýše spočetný systém po dvou neslučitelných jevů,
- pravděpodobnost jistého jevu je 1.

Funkci P nazýváme **pravděpodobností** na jevovém poli $(\Omega, \mathcal{A})$.

Důsledek

Pro všechny jevy $A, B \in \mathcal{A}$ platí

- $P(\emptyset) = 0$, $0 \leq P(A) \leq 1$,
- $P(A^c) = 1 - P(A)$,
- $A \subseteq B \implies P(A) \leq P(B)$, $P(B \setminus A) = P(B) - P(A)$,

Definice (Kolmogorovova definice pravděpodobnosti)

Pravděpodobnostní prostor je jevové pole $\mathcal{A}$ podmnožin (konečného) základního prostoru Ω , na kterém je definována funkce $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$ s následujícími vlastnostmi:

- je nezáporná, tj. $P(A) \geq 0$ pro všechny jevy A ,
- je aditivní, tj. $P(\cup_{i \in I} A_i) = \sum_{i \in I} P(A_i)$, pro každý nejvýše spočetný systém po dvou neslučitelných jevů,
- pravděpodobnost jistého jevu je 1.

Funkci P nazýváme **pravděpodobností** na jevovém poli $(\Omega, \mathcal{A})$.

Důsledek

Pro všechny jevy $A, B \in \mathcal{A}$ platí

- $P(\emptyset) = 0$, $0 \leq P(A) \leq 1$,
- $P(A^c) = 1 - P(A)$,
- $A \subseteq B \implies P(A) \leq P(B)$, $P(B \setminus A) = P(B) - P(A)$,
- $P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B)$

Podobná tvrzení platí i pro nekonečné posloupnosti jevů:

Tvrzení

Pro libovolnou nejvýše spočetnou množinu jevů $(A_i)_{i=1}^{\infty}$ platí:

- *Je-li $A_1 \subseteq A_2 \subseteq \dots$, pak*

$$P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

Podobná tvrzení platí i pro nekonečné posloupnosti jevů:

Tvrzení

Pro libovolnou nejvýše spočetnou množinu jevů $(A_i)_{i=1}^{\infty}$ platí:

- *Je-li $A_1 \subseteq A_2 \subseteq \dots$, pak*

$$P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

- *Je-li $A_1 \supseteq A_2 \supseteq \dots$, pak*

$$P\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

Podobná tvrzení platí i pro nekonečné posloupnosti jevů:

Tvrzení

Pro libovolnou nejvýše spočetnou množinu jevů $(A_i)_{i=1}^{\infty}$ platí:

- Je-li $A_1 \subseteq A_2 \subseteq \dots$, pak

$$P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

- Je-li $A_1 \supseteq A_2 \supseteq \dots$, pak

$$P\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

- $P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) \leq \sum_{i=1}^{\infty} P(A_i),$

Podobná tvrzení platí i pro nekonečné posloupnosti jevů:

Tvrzení

Pro libovolnou nejvýše spočetnou množinu jevů $(A_i)_{i=1}^{\infty}$ platí:

- Je-li $A_1 \subseteq A_2 \subseteq \dots$, pak

$$P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

- Je-li $A_1 \supseteq A_2 \supseteq \dots$, pak

$$P\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{i \rightarrow \infty} P(A_i),$$

- $P\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) \leq \sum_{i=1}^{\infty} P(A_i)$,
- $P\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) \geq 1 - \sum_{i=1}^{\infty} (1 - P(A_i))$.

Klasická pravděpodobnost

Připomeňme si klasickou konečnou pravděpodobnost.

Klasická pravděpodobnost

Připomeňme si klasickou konečnou pravděpodobnost.

Definice

Nechť Ω je konečný základní prostor a necht' jevové pole $\mathcal{A}$ je právě systém všech podmnožin v Ω . **Klasická pravděpodobnost** je pravděpodobnostní prostor $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ s pravděpodobnostní funkcí $P : \mathcal{A} \rightarrow \mathbb{R}$,

$$P(A) = \frac{|A|}{|\Omega|}.$$

Zjevně takto zadaná funkce skutečně definuje pravděpodobnost, kdy všem elementárním jevům přiřazujeme stejnou pravděpodobnost.

Že s klasickou pravděpodobností nevystačíme, ukazují následující příklady:

Příklad

- Cestou z Kotlářské na Botanickou jsem ztratil zadání písemky. Určete pravděpodobnost jevu ω_X slovně vyjádřeného: *ztracená písemka se nachází nejbližše k zastávce trolejbusu X.*

Že s klasickou pravděpodobností nevystačíme, ukazují následující příklady:

Příklad

- Cestou z Kotlářské na Botanickou jsem ztratil zadání písemky. Určete pravděpodobnost jevu ω_X slovně vyjádřeného: *ztracená písemka se nachází nejbližší k zastávce trolejbusu X .*
- Určete pravděpodobnost, jevu ω_k : *při opakovaném hodu mincí padne hlava poprvé při k -tém pokusu.*

Že s klasickou pravděpodobností nevystačíme, ukazují následující příklady:

Příklad

- Cestou z Kotlářské na Botanickou jsem ztratil zadání písemky. Určete pravděpodobnost jevu ω_X slovně vyjádřeného: *ztracená písemka se nachází nejbližší k zastávce trolejbusu X .*
- Určete pravděpodobnost, jevu ω_k : *při opakovaném hodu mincí padne hlava poprvé při k -tém pokusu.*

Že s klasickou pravděpodobností nevystačíme, ukazují následující příklady:

Příklad

- Cestou z Kotlářské na Botanickou jsem ztratil zadání písemky. Určete pravděpodobnost jevu ω_X slovně vyjádřeného: *ztracená písemka se nachází nejbližší k zastávce trolejbusu X .*
- Určete pravděpodobnost, jevu ω_k : *při opakovaném hodu mincí padne hlava poprvé při k -tém pokusu.*

V prvním případě je třeba pracovat s nekonečně mnoha stejně pravděpodobnými elementárními jevy: *písemku jsem ztratil v bodě (x, y)* , ve druhém pak musíme připustit teoretickou možnost, že hlava nepadne nikdy, a prostorem jevů tedy bude $\mathbb{N} \cup \{\infty\}$.

Peterburgský „paradox“ (Bernoulli, 1738)

Typický příklad klasické pravděpodobnosti jsou jevy související s házením mincí. Představme si následující pravidla kasina:

Peterburgský „paradox“ (Bernoulli, 1738)

Typický příklad klasické pravděpodobnosti jsou jevy související s házením mincí. Představme si následující pravidla kasina:

Casino rules

Návštěvník zaplatí vklad C a poté hází mincí. V banku je na začátku dolar a při každém hodu se bank zdvojnásobí. Padne-li hlava, hráč získá obsah banku. Je-li tedy T počet hodů potřebných k první hlavě, hráč obdrží výhru 2^T . Jaká je „fér hodnota“ pro vklad C ?

Peterburgský „paradox“ (Bernoulli, 1738)

Typický příklad klasické pravděpodobnosti jsou jevy související s házením mincí. Představme si následující pravidla kasina:

Casino rules

Návštěvník zaplatí vklad C a poté hází mincí. V banku je na začátku dolar a při každém hodu se bank zdvojnásobí. Padne-li hlava, hráč získá obsah banku. Je-li tedy T počet hodů potřebných k první hlavě, hráč obdrží výhru 2^T . Jaká je „fér hodnota“ pro vklad C ?

A co vy? Zaplatili byste za možnost zahrát si tuto hru třeba 20\$?

Odvození

Pravděpodobnost, že padne hlava je u férové mince $1/2$, je proto $P(T = k) = 2^{-k}$. Sečteme-li všechny pravděpodobnosti výsledků vynásobených výhrami 2^k , dostaneme očekávanou výhru

$$\frac{1}{2} \cdot 2 + \frac{1}{4} \cdot 2^2 + \dots = \sum_1^{\infty} 1 = \infty.$$

Zdá se proto, že se vyplatí vložit i velký vklad, protože libovolný vklad C se nám „časem“ vrátí.

Odvození

Pravděpodobnost, že padne hlava je u férové mince $1/2$, je proto $P(T = k) = 2^{-k}$. Sečteme-li všechny pravděpodobnosti výsledků vynásobených výhrami 2^k , dostaneme očekávanou výhru

$$\frac{1}{2} \cdot 2 + \frac{1}{4} \cdot 2^2 + \dots = \sum_1^{\infty} 1 = \infty.$$

Zdá se proto, že se vyplatí vložit i velký vklad, protože libovolný vklad C se nám „časem“ vrátí.

Ve skutečnosti simulací hry zjistíme, že nezávisle na počtu pokusů se prakticky všechny výhry budou pohybovat v rozmezí malých hodnot. Důvodem je, že vysoké výhry jsou velice nepravděpodobné a proto je při reálných úvahách nelze brát vážně.

Odvození

Pravděpodobnost, že padne hlava je u férové mince $1/2$, je proto $P(T = k) = 2^{-k}$. Sečteme-li všechny pravděpodobnosti výsledků vynásobených výhrami 2^k , dostaneme očekávanou výhru

$$\frac{1}{2} \cdot 2 + \frac{1}{4} \cdot 2^2 + \dots = \sum_1^{\infty} 1 = \infty.$$

Zdá se proto, že se vyplatí vložit i velký vklad, protože libovolný vklad C se nám „časem“ vrátí.

Ve skutečnosti simulací hry zjistíme, že nezávisle na počtu pokusů se prakticky všechny výhry budou pohybovat v rozmezí malých hodnot. Důvodem je, že vysoké výhry jsou velice nepravděpodobné a proto je při reálných úvahách nelze brát vážně.

Tento paradox je vysvětlován nelinearitou funkce *užitečnosti peněz* (utility function), případně nezbytností diskontování jejich hodnoty.

Podmíněná pravděpodobnost a nezávislost

Motto:

Je dokázáno, že slavení narozenin je zdraví prospěšné. Statistika ukazuje, že lidé, kteří oslavili nejvíce narozenin, se dožívají nejvyššího věku.

Podmíněná pravděpodobnost a nezávislost

Motto:

Je dokázáno, že slavení narozenin je zdraví prospěšné. Statistika ukazuje, že lidé, kteří oslavili nejvíce narozenin, se dožívají nejvyššího věku.

Obvyklé je také klást dotazy s dodatečnou podmínkou. Např.

- Jaká je pravděpodobnost, že při hodu dvěma kostkami padly dvě pětky, je-li součet hodnot deset?

Podmíněná pravděpodobnost a nezávislost

Motto:

Je dokázáno, že slavení narozenin je zdraví prospěšné. Statistika ukazuje, že lidé, kteří oslavili nejvíce narozenin, se dožívají nejvyššího věku.

Obvyklé je také klást dotazy s dodatečnou podmínkou. Např.

- Jaká je pravděpodobnost, že při hodu dvěma kostkami padly dvě pětky, je-li součet hodnot deset?
- Mějme urnu s 10 koulemi. Desetkrát jsem vytáhl kouli, zkontroloval její barvu a vrátil do urny. Jestliže byla vždy bílé barvy, s jakou pravděpodobností jsou všechny koule v urně bílé?

Podmíněná pravděpodobnost a nezávislost

Motto:

Je dokázáno, že slavení narozenin je zdraví prospěšné. Statistika ukazuje, že lidé, kteří oslavili nejvíce narozenin, se dožívají nejvyššího věku.

Obvyklé je také klást dotazy s dodatečnou podmínkou. Např.

- Jaká je pravděpodobnost, že při hodu dvěma kostkami padly dvě pětky, je-li součet hodnot deset?
- Mějme urnu s 10 koulemi. Desetkrát jsem vytáhl kouli, zkontroloval její barvu a vrátil do urny. Jestliže byla vždy bílé barvy, s jakou pravděpodobností jsou všechny koule v urně bílé?
- Na dostizích jsou známy pravděpodobnosti vítězství jednotlivých koní. Jak se tyto pravděpodobnosti změní, pokud uprostřed závodu spadne jezdec jednoho z koní ze sedla?

Připomeňme, že formalizovat takové úvahy umíme následovně.

Definice

Nechť H je jev s nenulovou pravděpodobností v jevovém poli $\mathcal{A}$ v pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$. **Podmíněná pravděpodobnost** $P(A|H)$ jevu $A \in \mathcal{A}$ vzhledem k jevu H je definována vztahem

$$P(A|H) = \frac{P(A \cap H)}{P(H)}.$$

Připomeňme, že formalizovat takové úvahy umíme následovně.

Definice

Nechť H je jev s nenulovou pravděpodobností v jevovém poli $\mathcal{A}$ v pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$. **Podmíněná pravděpodobnost** $P(A|H)$ jevu $A \in \mathcal{A}$ vzhledem k jevu H je definována vztahem

$$P(A|H) = \frac{P(A \cap H)}{P(H)}.$$

Přirozená definice nezávislosti je, že hypotéza H a jev A jsou nezávislé tehdy, je-li $P(A) = P(A|H)$.

Z výše uvedeného snadno vyplývá *symetričtější* definice:

Připomeňme, že formalizovat takové úvahy umíme následovně.

Definice

Nechť H je jev s nenulovou pravděpodobností v jevovém poli $\mathcal{A}$ v pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$. **Podmíněná pravděpodobnost** $P(A|H)$ jevu $A \in \mathcal{A}$ vzhledem k jevu H je definována vztahem

$$P(A|H) = \frac{P(A \cap H)}{P(H)}.$$

Přirozená definice nezávislosti je, že hypotéza H a jev A jsou nezávislé tehdy, je-li $P(A) = P(A|H)$.

Z výše uvedeného snadno vyplývá *symetričtější* definice:

Definice

Říkáme, že jevy A a B jsou nezávislé, jestliže

$$P(A \cap B) = P(A)P(B).$$

Definice

Říkáme, že jevy $A_1, A_2, \dots$ jsou nezávislé, jestliže pro každou k -tici $A_{i_1}, \dots, A_{i_k}$ z nich platí

$$P\left(\bigcap_{j=1}^k A_{i_j}\right) = \prod_{j=1}^k P(A_{i_j}).$$

Definice

Říkáme, že jevy $A_1, A_2, \dots$ jsou nezávislé, jestliže pro každou k -tici $A_{i_1}, \dots, A_{i_k}$ z nich platí

$$P\left(\bigcap_{j=1}^k A_{i_j}\right) = \prod_{j=1}^k P(A_{i_j}).$$

Příklad

V urně jsou 4 lístky označené 000, 110, 101, 011. Uvažujme pro $i = 1, 2, 3$ náhodné jevy

$A_i = \{\text{náhodně vytažený lístek má na } i\text{-tém místě } 1\}.$

Definice

Říkáme, že jevy $A_1, A_2, \dots$ jsou nezávislé, jestliže pro každou k -tici $A_{i_1}, \dots, A_{i_k}$ z nich platí

$$P\left(\bigcap_{j=1}^k A_{i_j}\right) = \prod_{j=1}^k P(A_{i_j}).$$

Příklad

V urně jsou 4 lístky označené 000, 110, 101, 011. Uvažujme pro $i = 1, 2, 3$ náhodné jevy

$A_i = \{\text{náhodně vytažený lístek má na } i\text{-tém místě } 1\}$.

Snadno se vidí, že $P(A_1) = P(A_2) = P(A_3) = \frac{1}{2}$, dále, že

$P(A_1 \cap A_2) = P(A_1 \cap A_3) = P(A_2 \cap A_3) = \frac{1}{4}$ a že

$P(A_1 \cap A_2 \cap A_3) = 0$.

Definice

Říkáme, že jevy $A_1, A_2, \dots$ jsou nezávislé, jestliže pro každou k -tici $A_{i_1}, \dots, A_{i_k}$ z nich platí

$$P\left(\bigcap_{j=1}^k A_{i_j}\right) = \prod_{j=1}^k P(A_{i_j}).$$

Příklad

V urně jsou 4 lístky označené 000, 110, 101, 011. Uvažujme pro $i = 1, 2, 3$ náhodné jevy

$A_i = \{\text{náhodně vytažený lístek má na } i\text{-tém místě } 1\}$.

Snadno se vidí, že $P(A_1) = P(A_2) = P(A_3) = \frac{1}{2}$, dále, že

$P(A_1 \cap A_2) = P(A_1 \cap A_3) = P(A_2 \cap A_3) = \frac{1}{4}$ a že

$P(A_1 \cap A_2 \cap A_3) = 0$. Jevy A_1, A_2, A_3 jsou tedy po dvou nezávislé, ale nejsou nezávislé.

Bayesovy věty

Přepsáním formule pro podmíněnou pravděpodobnost dostáváme

$$P(A \cap B) = P(B \cap A) = P(A)P(B|A) = P(B)P(A|B).$$

Věta (Bayesovy věty)

Pro pravděpodobnost jevů A a B platí

① $P(A|B) = \frac{P(A)P(B|A)}{P(B)}.$

② $P(A|B) = \frac{P(A)P(B|A)}{P(A)P(B|A) + P(A^c)P(B|A^c)}.$

Bayesovy věty

Přepsáním formule pro podmíněnou pravděpodobnost dostáváme

$$P(A \cap B) = P(B \cap A) = P(A)P(B|A) = P(B)P(A|B).$$

Věta (Bayesovy věty)

Pro pravděpodobnost jevů A a B platí

- 1 $P(A|B) = \frac{P(A)P(B|A)}{P(B)}.$
- 2 $P(A|B) = \frac{P(A)P(B|A)}{P(A)P(B|A) + P(A^c)P(B|A^c)}.$

Důkaz.

První tvrzení je přepsáním předchozí formule, druhé z prvního plyne dosazením $P(B) = P(A)P(B|A) + P(A^c)P(B|A^c)$. □

Specifičnost a senzitivita (citlivost) testu

	Pozitivní skutečnost	Negativní skutečnost
Test pozitivní	True positive	False positive
Test negativní	False negative	True negative
	Senzitivita	Specifičnost

Příklad – preventivní screening

Předpokládejme, že krevní test na HIV pozitivní osoby má 99% správnost v případě osoby skutečně HIV pozitivní (*vysoká citlivost – sensitivity*). Zároveň předpokládejme, že u HIV negativní osoby dopadně test pozitivně v 0,2% případů (*relativně vysoká specifická – specificity*).

Příklad – preventivní screening

Předpokládejme, že krevní test na HIV pozitivní osoby má 99% správnost v případě osoby skutečně HIV pozitivní (*vysoká citlivost – sensitivity*). Zároveň předpokládejme, že u HIV negativní osoby dopadne test pozitivně v 0,2% případů (*relativně vysoká specifická – specificity*).

Náhodně z populace vybereme osobu a otestujeme pozitivně.

S jakou pravděpodobností je skutečně HIV pozitivní, jestliže četnost výskytu HIV v populaci je p promile (tj. p osob z tisíce je skutečně HIV pozitivní).

Příklad – preventivní screening

Předpokládejme, že krevní test na HIV pozitivní osoby má 99% správnost v případě osoby skutečně HIV pozitivní (*vysoká citlivost – sensitivity*). Zároveň předpokládejme, že u HIV negativní osoby dopadne test pozitivně v 0,2% případů (*relativně vysoká specifická – specificity*).

Náhodně z populace vybereme osobu a otestujeme pozitivně.

S jakou pravděpodobností je skutečně HIV pozitivní, jestliže četnost výskytu HIV v populaci je p promile (tj. p osob z tisíce je skutečně HIV pozitivní).

Označme A jev, že je daná osoba HIV pozitivní, a B jev, že daná osoba má pozitivní test. Dle druhé Bayesovy věty je hledaná pravděpodobnost

$$P(A|B) = \frac{p/1000 \cdot 99/100}{p/1000 \cdot 99/100 + (1000 - p)/1000 \cdot 2/1000}$$

Příklad – preventivní screening, pokr.

Jestliže zvolíme za p nějaké konkrétní četnosti, dostaneme příslušné očekávatelné spolehlivosti testu. V následující tabulce je spočten výsledek pro několik p :

p	100	10	1	0,1
$P(A B)$	0,982	0,8333	0,3313	0,0471

Výsledek asi neodpovídá naší intuici a může se zdát šokující ve vztahu k použití takovýchto testů.

Příklad – preventivní screening, pokr.

Jestliže zvolíme za p nějaké konkrétní četnosti, dostaneme příslušné očekávatelné spolehlivosti testu. V následující tabulce je spočten výsledek pro několik p :

p	100	10	1	0,1
$P(A B)$	0,982	0,8333	0,3313	0,0471

Výsledek asi neodpovídá naší intuici a může se zdát šokující ve vztahu k použití takovýchto testů.

Poznámka

Sami si můžete podobný výpočet udělat pro tzv. triple test na Downův syndrom, prováděný ve 2. trimestru těhotenství s 70% citlivostí a 5% „false-positive rate“ či pro statistiky svého oblíbeného spamfilteru (např. SpamAssassin s někde udávanou citlivostí 99,64% a specifičností 98.23%).

Triple test a jeho výsledky

Triple test je vyšetření krevního séra na hodnoty choriogonadotropinu, estriolu a alfa-fetoproteinu. Provádí se v druhém trimestru těhotenství a má sloužit k detekci rizik genetických poruch a poruch vývoje nervové trubice. Detekuje poruchy s úspěšností **70%** a naopak **5%** zdravých případů rozpozná jako porušené. Budoucím matkám, u kterých triple test ukáže zvýšené riziko vad plodu, je obvykle doporučeno nějaké další zpřesňující vyšetření, například amniocentéza (odběr plodové vody).

Triple test a jeho výsledky

Triple test je vyšetření krevního séra na hodnoty choriogonadotropinu, estriolu a alfa-fetoproteinu. Provádí se v druhém trimestru těhotenství a má sloužit k detekci rizik genetických poruch a poruch vývoje nervové trubice. Detekuje poruchy s úspěšností **70%** a naopak **5%** zdravých případů rozpozná jako porušené. Budoucím matkám, u kterých triple test ukáže zvýšené riziko vad plodu, je obvykle doporučeno nějaké další zpřesňující vyšetření, například amniocentéza (odběr plodové vody). Uvádí se, že u těhotné ženy ve věku 20–24 let je pravděpodobnost narození dítěte s Downovým syndromem cca **1:1500**, u těhotné ženy ve věku 35–39 let je pravděpodobnost narození dítěte s Downovým syndromem cca **1:200**.

Triple test a jeho výsledky

Triple test je vyšetření krevního séra na hodnoty choriogonadotropinu, estriolu a alfa-fetoproteinu. Provádí se v druhém trimestru těhotenství a má sloužit k detekci rizik genetických poruch a poruch vývoje nervové trubice.

Detekuje poruchy s úspěšností **70%** a naopak **5%** zdravých případů rozpozná jako porušené. Budoucím matkám, u kterých triple test ukáže zvýšené riziko vad plodu, je obvykle doporučeno nějaké další zpřesňující vyšetření, například amniocentéza (odběr plodové vody). Uvádí se, že u těhotné ženy ve věku 20–24 let je pravděpodobnost narození dítěte s Downovým syndromem cca **1:1500**, u těhotné ženy ve věku 35–39 let je pravděpodobnost narození dítěte s Downovým syndromem cca **1:200**.

Prozkoumejme (alespoň z matematického hlediska) význam provádění tohoto testu za uvedených předpokladů, kdy se rodí cca 100 tis. dětí ročně, z toho cca 10% ženám ve věku 35–39 let a cca 12% ženám ve věku 20–24 let.

Specifičnost a senzitivita (citlivost) testu

Triple test	Pozitivní skutečnost	Negativní skutečnost
Test pozitivní	70%	5%
Test negativní	30%	95%
	Senzitivita	Specifičnost

Za dříve uvedených předpokladů snadno vypočteme, že pravděpodobnost, že dítě „starší“ matky bude skutečně postiženo Downovým syndromem, pokud vyšel pozitivní test, je pouhých cca 6,6%. U mladých žen se pak tato pravděpodobnost pohybuje kolem 0,9% a je tedy na zváženu, zda toto plošné testování v dané věkové skupině provádět, pokud navíc uváděné riziko potratu při případné amniocentéze se rovněž pohybuje kolem jednoho promile.

Evidentně prostý výběr náhodné osoby a použití jediného testu, byť velmi citlivého a specifického, nejsou vhodné ani na otestování skutečného stavu populace, ani na preventivní vyšetření jednotlivců, pokud nemáme další podpůrné informace a lepší nástroje.

Evidentně prostý výběr náhodné osoby a použití jediného testu, byť velmi citlivého a specifického, nejsou vhodné ani na otestování skutečného stavu populace, ani na preventivní vyšetření jednotlivců, pokud nemáme další podpůrné informace a lepší nástroje. Právě matematická statistika dává nástroje na kvalifikovanější postupy v medicínské i průmyslové diagnostice, ekonomických modelech, vyhodnocování experimentálních dat atd.

Plán přednášky

- 1 Pravděpodobnost nebo statistika?
- 2 Pravděpodobnost
- 3 Náhodné veličiny

Vraťme se k jednoduchému a názornému příkladu statistik kolem výsledků studentů v daném předmětu, který je a není podobný klasické pravděpodobnosti a s ní související statistice při házení kostkou.

Vraťme se k jednoduchému a názornému příkladu statistik kolem výsledků studentů v daném předmětu, který je a není podobný klasické pravděpodobnosti a s ní související statistice při házení kostkou.

Na jedné straně jsme připustili pouze konečný počet možných bodových hodnocení (celá čísla od 0 do 30), zároveň ale není patrně vhodné představovat si výsledky jednotlivých studentů jako analogii nezávislého házení kostkou (to by byla skutečně divně vedená přednáška).

Vraťme se k jednoduchému a názornému příkladu statistik kolem výsledků studentů v daném předmětu, který je a není podobný klasické pravděpodobnosti a s ní související statistice při házení kostkou.

Na jedné straně jsme připustili pouze konečný počet možných bodových hodnocení (celá čísla od 0 do 30), zároveň ale není patrně vhodné představovat si výsledky jednotlivých studentů jako analogii nezávislého házení kostkou (to by byla skutečně divně vedená přednáška).

Místo toho máme na základním prostoru Ω všech studentů definovanou funkci bodového ohodnocení $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$. Je to typický příklad **náhodné veličiny**.

U každé náhodné veličiny potřebujeme umět pracovat s vhodnou množinou jevů. Zpravidla požadujeme, abychom mohli pracovat s pravděpodobnostmi příslušnosti hodnoty X do předem zadaného intervalu.

Přirozenější interpretací výsledku pokusu je totiž často spíše než zjištění, zda náhodný jev *nastal* či *nenastal*, nějaká hodnota:

- součet bodů na dvou kostkách,

Přirozenější interpretací výsledku pokusu je totiž často spíše než zjištění, zda náhodný jev *nastal* či *nenastal*, nějaká hodnota:

- součet bodů na dvou kostkách,
- počet bakterií v daném množství roztoku nebo

Přirozenější interpretací výsledku pokusu je totiž často spíše než zjištění, zda náhodný jev *nastal* či *nenastal*, nějaká hodnota:

- součet bodů na dvou kostkách,
- počet bakterií v daném množství roztoku nebo
- počet studentů, kteří uspěli u zkoušky nebo kteří získali alespoň 5 bodů z konkrétního příkladu.

Přirozenější interpretací výsledku pokusu je totiž často spíše než zjištění, zda náhodný jev *nastal* či *nenastal*, nějaká hodnota:

- součet bodů na dvou kostkách,
- počet bakterií v daném množství roztoku nebo
- počet studentů, kteří uspěli u zkoušky nebo kteří získali alespoň 5 bodů z konkrétního příkladu.

Přirozenější interpretací výsledku pokusu je totiž často spíše než zjištění, zda náhodný jev *nastal* či *nenastal*, nějaká hodnota:

- součet bodů na dvou kostkách,
- počet bakterií v daném množství roztoku nebo
- počet studentů, kteří uspěli u zkoušky nebo kteří získali alespoň 5 bodů z konkrétního příkladu.

Od pravděpodobnostního prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ tedy potřebujeme přejít k obdobné dvojici $(\mathbb{R}, \mathcal{B})$ tak, abychom podmnožinám $\mathbb{R}$, ležícím v σ -algebře $\mathcal{B}$ byli schopni přiřadit pravděpodobnost odvozenou z $(\Omega, \mathcal{A}, P)$.

Na prostoru $\mathbb{R}^k$ uvažujme nejmenší jevové pole $\mathcal{B}$ obsahující všechny k -rozměrné intervaly. Množinám v $\mathcal{B}$ říkáme **borelovské množiny** (nebo také měřitelné množiny) na $\mathbb{R}^k$.

Na prostoru $\mathbb{R}^k$ uvažujme nejmenší jevové pole $\mathcal{B}$ obsahující všechny k -rozměrné intervaly. Množinám v $\mathcal{B}$ říkáme **borelovské množiny** (nebo také měřitelné množiny) na $\mathbb{R}^k$.

Speciálně pro $k = 1$ jde o množiny, které obdržíme **z intervalů konečnými průniky a nejvýše spočetnými sjednoceními**.

Na prostoru $\mathbb{R}^k$ uvažujme nejmenší jevové pole $\mathcal{B}$ obsahující všechny k -rozměrné intervaly. Množinám v $\mathcal{B}$ říkáme **borelovské množiny** (nebo také měřitelné množiny) na $\mathbb{R}^k$.

Speciálně pro $k = 1$ jde o množiny, které obdržíme z **intervalů konečnými průniky a nejvýše spočetnými sjednoceními**.

Definice

Náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ je taková funkce $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$, že vzor $X^{-1}(B)$ patří do $\mathcal{A}$ pro každou Borelovskou množinu $B \in \mathcal{B}$ na $\mathbb{R}$ (tj. $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ je tzv. borelovsky měřitelná).

Množinová funkce

$$P_X(B) = P(X^{-1}(B))$$

se nazývá **rozdělení pravděpodobnosti** náhodné veličiny X .

Na prostoru $\mathbb{R}^k$ uvažujme nejmenší jevové pole $\mathcal{B}$ obsahující všechny k -rozměrné intervaly. Množinám v $\mathcal{B}$ říkáme **borelovské množiny** (nebo také měřitelné množiny) na $\mathbb{R}^k$.

Speciálně pro $k = 1$ jde o množiny, které obdržíme z **intervalů konečnými průniky a nejvýše spočetnými sjednoceními**.

Definice

Náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ je taková funkce $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$, že vzor $X^{-1}(B)$ patří do $\mathcal{A}$ pro každou Borelovskou množinu $B \in \mathcal{B}$ na $\mathbb{R}$ (tj. $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ je tzv. borelovsky měřitelná).

Množinová funkce

$$P_X(B) = P(X^{-1}(B))$$

se nazývá **rozdělení pravděpodobnosti** náhodné veličiny X .

Náhodný vektor $(X_1, \dots, X_k)$ na $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ je k -tice náhodných veličin.

Definice náhodné veličiny zajišťuje, že pro všechny $-\infty \leq a \leq b \leq \infty$ existuje pravděpodobnost $P(a < X \leq b)$, kde používáme stručné značení pro jev $A = (\omega \in \Omega; a < X(\omega) \leq b)$.

Definice

Distribuční funkcí (*distribution, cumulative density function*) náhodné veličiny X je funkce $F : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ definovaná pro všechny $x \in \mathbb{R}$ vztahem

$$F(x) = P(X \leq x).$$

Definice náhodné veličiny zajišťuje, že pro všechny $-\infty \leq a \leq b \leq \infty$ existuje pravděpodobnost $P(a < X \leq b)$, kde používáme stručné značení pro jev $A = (\omega \in \Omega; a < X(\omega) \leq b)$.

Definice

Distribuční funkcí (*distribution, cumulative density function*) náhodné veličiny X je funkce $F : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ definovaná pro všechny $x \in \mathbb{R}$ vztahem

$$F(x) = P(X \leq x).$$

Distribuční funkcí náhodného vektoru $(X_1, \dots, X_k)$ je funkce $F : \mathbb{R}^k \rightarrow \mathbb{R}$ definovaná pro všechny $(x_1, \dots, x_k) \in \mathbb{R}^k$ vztahem

$$F(x) = P(X_1 \leq x_1 \wedge \dots \wedge X_k \leq x_k).$$

Diskrétní náhodné veličiny

Předpokládejme, že náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ nabývá jen konečně mnoha hodnot $x_1, x_2, \dots, x_n \in \mathbb{R}$. Pak existuje tzv. **pravděpodobnostní funkce** $f(x)$ taková, že

$$f(x) = \begin{cases} P(X = x_i) & \text{pro } x = x_i \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

Evidentně $\sum_{i=1}^n f(x_i) = 1$.

Diskrétní náhodné veličiny

Předpokládejme, že náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ nabývá jen konečně mnoha hodnot $x_1, x_2, \dots, x_n \in \mathbb{R}$. Pak existuje tzv. **pravděpodobnostní funkce** $f(x)$ taková, že

$$f(x) = \begin{cases} P(X = x_i) & \text{pro } x = x_i \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

Evidentně $\sum_{i=1}^n f(x_i) = 1$.

Takové náhodné veličině se říká **diskrétní**.

Diskrétní náhodné veličiny

Předpokládejme, že náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ nabývá jen konečně mnoha hodnot $x_1, x_2, \dots, x_n \in \mathbb{R}$. Pak existuje tzv. **pravděpodobnostní funkce** $f(x)$ taková, že

$$f(x) = \begin{cases} P(X = x_i) & \text{pro } x = x_i \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

Evidentně $\sum_{i=1}^n f(x_i) = 1$.

Takové náhodné veličině se říká **diskrétní**.

Každá náhodná veličina definovaná pro klasickou pravděpodobnost je diskrétní.

Diskrétní náhodné veličiny

Předpokládejme, že náhodná veličina X na pravděpodobnostním prostoru $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ nabývá jen konečně mnoha hodnot $x_1, x_2, \dots, x_n \in \mathbb{R}$. Pak existuje tzv. **pravděpodobnostní funkce** $f(x)$ taková, že

$$f(x) = \begin{cases} P(X = x_i) & \text{pro } x = x_i \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

Evidentně $\sum_{i=1}^n f(x_i) = 1$.

Takové náhodné veličině se říká **diskrétní**.

Každá náhodná veličina definovaná pro klasickou pravděpodobnost je diskrétní. Obdobně lze definici pravděpodobnostní funkce rozšířit na veličiny se **spočetně** mnoha hodnotami (pracujeme pak navíc s nekonečnými řadami).

Spojité náhodné veličiny

I když hodnoty náhodné veličiny X nejsou diskrétní, můžeme postupovat podobně s užitím ideí diferenciálního a integrálního počtu. Intuitivně lze uvažovat takto: **hustotu** $f(x)$ **pravděpodobnosti** pro X si představíme jako

$$P(x < X \leq x + dx) = f(x)dx.$$

Spojité náhodné veličiny

I když hodnoty náhodné veličiny X nejsou diskrétní, můžeme postupovat podobně s užitím ideí diferenciálního a integrálního počtu. Intuitivně lze uvažovat takto: **hustotu** $f(x)$ **pravděpodobnosti** pro X si představíme jako

$$P(x < X \leq x + dx) = f(x)dx.$$

To znamená, že chceme pro $-\infty \leq a \leq b \leq \infty$

$$P(a < X \leq b) = \int_a^b f(x)dx. \quad (*)$$

Spojité náhodné veličiny

I když hodnoty náhodné veličiny X nejsou diskrétní, můžeme postupovat podobně s užitím ideí diferenciálního a integrálního počtu. Intuitivně lze uvažovat takto: **hustotu** $f(x)$ **pravděpodobnosti** pro X si představíme jako

$$P(x < X \leq x + dx) = f(x)dx.$$

To znamená, že chceme pro $-\infty \leq a \leq b \leq \infty$

$$P(a < X \leq b) = \int_a^b f(x)dx. \quad (*)$$

Definice

Náhodná veličina X , pro kterou existuje její **hustota pravděpodobnosti** splňující (*), se nazývá **spojitá**.

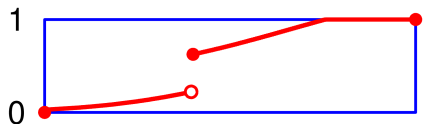
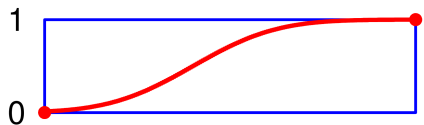
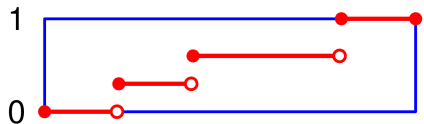
Vlastnosti distribuční funkce

Věta

Nechť X je náhodná veličina, $F(x)$ je její distribuční funkce.

- 1 *F je neklesající.*
- 2 *F je zprava spojitá, $\lim_{x \rightarrow -\infty} F(x) = 0$ a $\lim_{x \rightarrow \infty} F(x) = 1$.*
- 3 *Je-li X diskrétní s hodnotami $x_1, \dots, x_n$, pak je $F(x)$ po částech konstantní, $F(x) = \sum_{x_i \leq x} P(X = x_i)$ a $F(x) = 1$ kdykoliv $x \geq x_n$.*
- 4 *Je-li X spojitá, pak je $F(x)$ diferencovatelná a její derivace se rovná hustotě X , tj. platí $F'(x) = f(x)$.*

Distribuční funkce

Obdobně definujeme distribuční funkce a hustotu a pravděpodobnostní funkci pro spojité a diskrétní náhodné **vektory**. Hovoříme také o **simultánních pravděpodobnostních funkcích a hustotách**.

Obdobně definujeme distribuční funkce a hustotu a pravděpodobnostní funkci pro spojité a diskrétní náhodné **vektory**. Hovoříme také o **simultánních pravděpodobnostních funkcích a hustotách**.

Pro dvě proměnné (vektor (X, Y) náhodných veličin):

$$f(x, y) = \begin{cases} P(X = x_i \wedge Y = y_j) & x = x_i \wedge y = y_j \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

u diskrétních a pro všechny $a, b \in \mathbb{R}$ pro spojité:

$$P(-\infty < X \leq b, -\infty < Y \leq a) = \int_{-\infty}^a \int_{-\infty}^b f(x, y) dx dy.$$

Obdobně definujeme distribuční funkce a hustotu a pravděpodobnostní funkci pro spojité a diskrétní náhodné **vektory**. Hovoříme také o **simultánních pravděpodobnostních funkcích a hustotách**.

Pro dvě proměnné (vektor (X, Y) náhodných veličin):

$$f(x, y) = \begin{cases} P(X = x_i \wedge Y = y_i) & x = x_i \wedge y = y_i \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

u diskrétních a pro všechny $a, b \in \mathbb{R}$ pro spojité:

$$P(-\infty < X \leq b, -\infty < Y \leq a) = \int_{-\infty}^a \int_{-\infty}^b f(x, y) dx dy.$$

Marginální rozložení pro jednu z proměnných obdržíme tak, že přes ostatní posčítáme nebo zintegrujeme.

Obdobně definujeme distribuční funkce a hustotu a pravděpodobnostní funkci pro spojité a diskrétní náhodné **vektory**. Hovoříme také o **simultánních pravděpodobnostních funkcích a hustotách**.

Pro dvě proměnné (vektor (X, Y) náhodných veličin):

$$f(x, y) = \begin{cases} P(X = x_i \wedge Y = y_j) & x = x_i \wedge y = y_j \\ 0 & \text{jinak.} \end{cases}$$

u diskrétních a pro všechny $a, b \in \mathbb{R}$ pro spojité:

$$P(-\infty < X \leq b, -\infty < Y \leq a) = \int_{-\infty}^a \int_{-\infty}^b f(x, y) dx dy.$$

Marginální rozložení pro jednu z proměnných obdržíme tak, že přes ostatní počítáme nebo zintegrujeme.

Náhodné veličiny X a Y jsou **stochasticky nezávislé**, jestliže je jejich simultánní distribuční funkce

$$F(x, y) = G(x) \cdot H(y)$$

kde F a G jsou distribuční funkce veličin X a Y .